

Discurs en el Centre de Cultura Valenciana (Llotja de la Seda) 16 de maig de 1921

Senyor president, senyors consiliaris de la Cultura Valenciana, senyores i senyors:

Fa un any en este mateix mes rebia jo un honor acadèmic que considere inferior a este a pesar que va revestir unes formes grandioses i solemnes, dignes de la magnitud del poble en què es desenvolupava. Com dic, fa un any, estava jo als Estats Units i la Universitat de George Washington, a Washington, capital d'eixa república, em va nomenar doctor en Lletres, i l'acte va revestir, com us dic, la grandiositat pròpia de tots els actes d'aquell país. Es va verificar en un immens hall, on caben sis o huit mil persones. Van assistir l'ambaixador d'Espanya i els ambaixadors i ministres de totes les repúbliques que parlen espanyol.

En el fons hi havia una gran bandera colossal d'Espanya, de moltíssims metres, que omplia tot el fons de la sala, i la festa va ser una festa espanyola, una festa de glorificació per a la literatura de la nostra pàtria, i sobretot per al més gran dels novel·listes espanyols i de tots els enginys de la literatura universal, és a dir, per a don Miguel de Cervantes Saavedra.

Al ser tan gran, jo vaig experimentar una immensa satisfacció, perquè també representava una glorificació no a la meua persona —la meua persona era circumstancial— sinó a Espanya, l'Espanya que tant representa per a la història d'Amèrica i per a la història del progrés humà.

Però a pesar, com vos dic, de l'afecte d'aquella festa, jo preferisc esta, i no cregueu que ho dic per una d'eixes adulacions pròpies de l'artista, ni per un d'eixos mitjans de què es valen els oradors purament circumstancials, per a afalagar el públic. Jo (els que em coneixen saben certament que preferisc esta festa), jo soc d'Espanya, però dins d'Espanya jo soc molt valencià i seré valencià sempre.

Jo, senyors, vos diré una cosa. Jo no he escrit més novel·les valencianes i he eixit de València i he escrit novel·les espanyoles, després novel·les que poguérem dir internacionals; jo no he escrit més novel·les valencianes, perquè he considerat que el tema estava esgotat. Havia fet la novel·la de la burgesia de València, *Arroz y tartana*; jo havia pintat la platja i els mariners i pescadors en *Flor de mayo*; havia fet *La barraca*, que és la gent de l'horta; havia fet *Cañas y barro*, que és la novel·la de l'Albufera; vaig tractar de la València històrica, que és *La defensa de Sagunto*; i després d'això em vaig tirar a escriure novel·les d'altres països, perquè no vaig trobar més temes per a novel·la. Tal vegada els troben les gents que vindran després. Jo no vaig trobar-ne més.

I puc dir-vos que la novel·la valenciana és la que he fet amb més entusiasme, perquè al mateix temps que feia viure a l'artista, hi havia al voltant de mi alguna cosa, un ambient

de família, una cosa sincera i íntima que he de confessar que no he trobat quan feia altres novel·les, altres novel·les que he fet amb més mestratge, amb el que anomenen els francesos «taller», coneixent millor el meu ofici, no amb la inexperiència de quan jove, però que no tindran la frescor, eixa virginitat que tindrà la novel·la valenciana que vaig escriure amb grandíssim entusiasme.

Com vos dic, doncs, tot el que es referix a València és meu i ho agraiïsc molt més que tots els majors honors que puga conquistar en el futur en diversos països. I tant és així, que jo he de dir alguna cosa de l'immens agraïment que tinc a este Centre de Cultura Valenciana i de les impressions que he experimentat no fa més que un mes, quan rebia, amb el nomenament d'este centre, unes publicacions que havia fet el mateix, i de les quals són autors alguns dels quals m'escolten.

Jo, recentment, he parlat a Madrid de tres novel·les que faré, novel·les que es referixen primerament a la vida mediterrània, i que en certa manera són novel·les bilbaines o novel·les aragoneses, novel·les d'evocacions, del que vam ser nosaltres quan s'iniciava el renaixement per a tota Europa, cosa que seran després els que van evocar la gran epopeia de la conquesta d'Amèrica i la seua colonització. I he de confessar-vos que estes novel·les bateguen en la meua imaginació, com batega en la imaginació de l'escultor, del pintor, l'esbós de l'obra, que es proposa realitzar. Estes novel·les troben forma enaltint les obres d'autors que m'escolten, que pertanyen a la Societat de Cultura Valenciana, que serviran per a donar l'últim toc a esta mateixa novel·la que jo porte en la meua imaginació com a simple esbós.

Nosaltres, senyors —permeteu-me que faça una xicoteta digressió abans de parlar d'una altra cosa—, nosaltres no sabem l'Espanya que vivim; nosaltres som el poble més calumniat que hi ha en la terra, el poble més odiat.

He de dir-vos que jo que soc un home de progrés, jo que aparec, com molta gent, com un home que no creu en el passat, jo m'indigne, i quan isc d'Espanya no faig més que defensar el passat.

Nosaltres haurem tingut defectes com tenen tots els pobles; haurem pogut cometre atrocitats com les que han comés altres nacions, però, creieu-me, nosaltres no hem sigut, ni remotament, com volen pintar-nos en la resta del món els enemics.

I pel que fa a València, nosaltres hem produït en altres segles —i d'això vaig jo a escriure, valent-me del mitjà de la novel·la, que és el major mitjà de difusió—, nosaltres hem produït grandíssims homes.

Nosaltres, València i la Corona d'Aragó, hem produït grandíssimes personalitats, personalitats eminents, que pel mer fet d'haver sigut espanyols, són calumniats de la història.

A eixe populatxo, populatxo universal, que té il·lustració primària, que accepta una sèrie de mentides que han pres caràcter tradicional, se li parla dels Borja i tots s'estremixen i veuen verins i punyals i tenen una il·lustració d'òpera i veuen a Lucrecia Borja assassinant gent i veuen al papa Borja que s'entreté a enverinar a algú, com al major dels monstres.

I no obstant això, senyors, abundant en les mateixes idees que el consiliari senyor Martínez, que m'escolta, Alexandre Borja, el papa Alexandre VI, és la figura més eminent per a mi, que té el renaixement d'aquella època. I el mateix el papa Pere de Lluna, que Calixt III, totes les grans figures que va produir València i la corona d'Aragó van tindre una influència universal.

Com vos vaig dir, som calumniats. I Espanya en tots els països, pel mateix que va ser gran, en uns altres temps, té grandíssims enemics. I ho comprenc. Espanya, durant segle i mig, va dirigir la terra.

L'Anglaterra, que és tan gran; l'Anglaterra que ha dominat el molt, no el domina més que 100 anys i encara li'n falten 50 més.

El que ocorre és que esta grandesa passada es va apagar amb una sèrie de calúmnies i amb una sèrie de propòsits preconcebuts contra Espanya que són amb els que entropessem tots els que eixim fent propaganda d'esta nació per l'estranger.

D'ací, senyors, que esta Societat de Cultura, com les societats que hi ha en altres regions espanyoles, preste un immens servici en remuntar el curs de la història, com si diguérem a l'inrevés, anant cap a les fonts d'estos rius nacionals per a esbrinar la veritat, per a rectificar tots els grans errors, per a demostrar que nosaltres, si vam tindre defectes, vam ser no obstant això un poble que servim a la civilització com cap altre; perquè Grècia podrà presentar en el passat els seus grans esforços literaris i artístics; Roma podrà presentar el Dret, podrà presentar les conquestes del Dret, podrà presentar tots els avantatges de la civilització romana; i el mateix França, que els altres països; però cap poble de la terra podrà presentar el que va presentar Espanya com a servicis a la civilització universal. Cap poble ha descobert mig planeta, com nosaltres, i després li ha fet la volta per primera vegada, com ho feu Magallanes i els marins espanyols.

La grandesa d'Espanya com la grandesa de tots els països, es compon de la grandesa dels pobles que constituïen eixa nació. D'ací, senyors, que jo haja sigut sempre regionalista i fins i tot en política jo he sigut federal, sense que això haja suposat ni el menor inconvenient ni la menor disminució del meu sentiment d'espanyol.

Jo crec, senyors, que quan més fortes són les rajoles en unir-se, més forta és la casa; crec que com més forts són els pilars, més fort és l'edifici; com més fortifiquem l'esperit d'iniciativa dels pobles que componen Espanya, com més treballem per a viure per nosaltres mateixos, sense demanar almoïna i sense viure de l'almoïna dels poders centrals, més gran serà la nació, de la mateixa manera que la família és tant més poderosa i rica com menys paràsits té dins d'ella i com més sap cadascun guanyar el jornal per a sostindre la seua mare.

Jo, senyors, he de confessar-ho. Parle d'això que no és parlar de política, però per a vosaltres no és ni ha sigut cap secret. Jo he sigut republicà sempre; però no cregueu que mai jo he pensat en França; tinc cap a ella simpaties per la seua cultura i per la seua literatura, però no és el meu ideal.

Jo sempre he estimat els Estats Units. No data d'ara, perquè hi he anat i m'han obse-
quiats, sinó perquè és una república federal. Perquè cada país té la seua vida pròpia, cada
regió té la seua fisonomia pròpia, fins a la seua legislació tradicional i després tots junts
formen eixe gegant que tots vosaltres coneixeu.

Si no existira allí el federalisme, creieu-me que este país no seria tan gran com és.

D'ací ve que jo estime a València. I este amor no vull que siga una paraula vaga, una sim-
ple frase retòrica, l'amor es demostra amb actes.

En la vida, la virtut de la frase «Jo t'estime», quan no se sacrifica un per ella i no està
disposat a fer per ella fins a bogeries, el «jo t'estime» no significa res. Cal demostrar-ho
amb alguna cosa; i sobretot cal demostrar-ho en una forma pràctica.

Jo, senyors, des de fa dos mesos tinc una preocupació, una preocupació que ha anat
engrandint-se a mesura que m'acostava a València.

Jo aprofite parlar ací, en una societat com esta, tan àmplia, tan literària, tan amant de
València, per a exposar una cosa que jo porte en el meu pensament, i una cosa a la qual
estic disposat a donar-li tota la meua activitat i tot el meu entusiasme.

Jo, sabeu que soc molt valencià. Jo soc tot el que es pot ser de valencià. Jo he sigut ba-
tejat ací enfront, en la parròquia dels pillets, en la de Sant Joan. Jo he nascut en el cor de
València. Jo he jugat en tots estos carrers del Mercat.

Este matí em recordava jo, en inaugurar una escola pública en el Cabanyal i cantaven
els xiquets de les escoles de l'Ajuntament, i quan els sentia cantar em deia: «Jo també he
sigut xiquet dels que cantaven a l'escola. Jo he pertangut a les escoles municipals i fins a
una vegada he cantat el mes de Maria a l'església de Sant Bartolomé».

Com vos deia, jo soc molt valencià, i he viscut en una València que guardava encara
una cosa tradicional que ja quasi no existix. I em causa dolor veure que València, aque-
lla València típica, aquella València que existix en els sainets d'Escalante, que existix en
les poesies de Llorente i en les de tants escriptors que ha tingut la literatura valenciana,
aquella València que encara es respecta en algun quadre dels nostres antics pintors, tot
això va desapareixent.

Jo no maleïsc això. Jo sé que tots els pobles necessiten renovar-se per a no desaparèixer.

Jo sé que el progrés en tots els països un dels inconvenients que té, però inevitable és
que va esborrant el passat, i d'una manera brutal, mecànica; sense fixar-se en el que és
bo ni en el que és dolent el va esborrant i d'ací ve que l'esforç de l'home racional és anar
modificant, és anar canalitzant eixa força, algo que esborra sense fixar-se en el que esbo-
rra, per a fer que a part d'eixe esborrament vagen quedant aquelles coses que meresquen
respectar-se.

Jo m'he quedat sorprés en veure el poc que va quedant de la ciutat antiga.

Fa dos mesos, jo viatjava per la Provença, preocupat pel papa Lluna, en una visita que
vaig fer a Avinyó, i vaig tindre ocasió de vore una cosa que he vist a Provença i que hem de

fer els valencians. I dic hem de fer-ho perquè el primer que es preocuparà d'això soc jo, que a més de valencià soc fill de pares aragonesos, i soc una cosa tossuda, que és el que m'ha valgut en la vida. Quan m'he proposat una cosa l'he feta amb l'entusiasme i la gallardia del valencià i la tossudesca de l'aragonés.

Perquè, com us deia, hi ha allà en Arlés, un museu fundat pel gran poeta Mistral, l'autor de *Mireya*, que tothom coneix.

Ha fet simplement i no soles, sinó que és obra de tota la Provença, un museu de tota la Provença que ha desaparegut, on estan les muntures dels antics picadors de bous de la Camarga, on estan els aparells de pesca dels homes de la costa de Provença, on està en figura xicoteta reproduït el Museu de la Provença, on hi ha, com haureu vist els que heu estat a París, un museu Gremand de figures de cera, on hi ha una gran plaça, diverses columnes i té per cel un gran vidre, i allí es veu unes noces provençals, de figures molt ben fetes, i hi ha un interior d'una cuina i hi ha un naixement, diverses manifestacions de la vida provençal. A part d'això, hi ha llibres cèlebres de la vida provençal i retrats de tots els homes que han format la seua literatura.

I jo pense: nosaltres que som un poble d'artistes, quin museu no podríem fer a València, un museu que perpetuara la vida valenciana? Això fa una falta ací com no podeu fer-vos-en una idea.

Sabeu que les meues novel·les, per un atzar de la fortuna tal vegada, estan hui traduïdes a quasi tots els idiomes dels pobles civilitzats. I he rebut nombroses cartes de senyores franceses i de senyores nord-americanes que han passat per ací i em deien: «Jo he llegit les seues novel·les entusiasmada. Vaig estar a València i no vaig veure res: ni flors vaig trobar».

I això és veritat. Cal dir-ho entre nosaltres que som valencians. La vida valenciana no la van poder vore enlloc. Afortunadament per a la ciutat hi ha carrers nous, ideals. Però l'antic, on ho trobaran? On veuran els nostres costums tradicionals? No n'hi ha. I jo mirava això de Provença. Provença, ciutat molt interessant per la seua poesia, és una València pobra. No es pot comparar amb la nostra ni remotament. Ve a ser una València de la muntanya, amb vestits apagats; un país pobre, un país d'oliveres, que és l'única cosa que es cultiva.

Imagineu-vos quin Museu podrem fer tan gran, ací en este país, feliç durant segles, on les llauradores s'han vestit de brocat de seda el mateix que les dames de Versalles, on els llauradors anaven vestits de seda, on la pisa nostra té tot el nacrat de la mar, d'eixa mar Mediterrània que té l'or, el blau i el blanc de les postes de sol i l'aurora del nostre cel.

Si este és el poble més artístic i més bell de l'antiga Grècia, que tal vegada no ha existit i que són els poetes els qui ens el pinten.

Únicament eixa Grècia imaginada, que és la que hem vist a través dels llibres, pot comparar-se en bellesa amb la València tradicional que ha desaparegut i que únicament la veiem quan arriba Carnestoltes mal representada en un ball de màscares quan les dones es visten de llauradora.

No; ací hem de fer una cosa pràctica: ací hem de construir el Museu de València, on estiguen: primer, les fotografies, modestes, xicotetes, però com una espècie de Partenó de tots els homes que han escrit versos, novel·les o treballs històrics, de tot valencià que ha produït alguna cosa intel·lectualment, tots han de ser allí. I després d'això tot el que es referisca a la nostra pesca, a la nostra navegació, als nostres costums, les gropes quan corren la joia; després la vida representada per figures de cera; imagineu-vos amb el planter d'artistes que tenim ací, les coses que es poden fer.

Amb diners es poden fer moltes coses. La primera matèria està: tenim artistes. Representeu la vida valenciana i d'esta manera, a la mitja hora de visita, o una hora, s'assabentarien del que havia sigut València.

Es pot apel·lar a figures xicotetes per a representar les coses que foren grans i reduir, per exemple, les ferramentes de cultiu típics..., de tot el que es destaque ací, en una paraula.

I un altre aspecte de la vida, posar figures amb vestits valencians autèntics, perquè els estrangers veren com era la cuina de la barraca a la nit, quan la mare està guisant i el pare ha vingut cansat del treball i assegut en la cadireta de corda i els xics estan jugant i es vera com són les noces, quan fan les cartes dotals i després la núvia va demanant «per a agulletes» entre els qui hi són presents.

Hi ha per a parlar-ne dos hores, d'això. Imagineu el que podran fer els nostres artistes. Quin museu més interessant, i com la gent, en vindre ací, diria: jo he vist la vida valenciana!

Cal pensar, senyors, en la nostra responsabilitat. La nostra responsabilitat és enorme.

Jo he vist la vida valenciana i, ara que tinc 52 anys, no la trobe per cap lloc. Encara podríem reconstruir-la. Si deixem passar 30 anys, amb tots els diners del món no podrem reconstruir-la. Ara és el moment.

Jo en estos moments pensava citar a una reunió a tots els escriptors, a tots els escultors de València, a tots els pintors, a tots els tallistes, a estos artistes que estan entre l'art i l'ofici, que tenen els oficis que poguérem dir oficis artístics i a tots demanar que ens presentarem tots per a realitzar esta obra.

Jo m'atreviria, ací està l'alcalde (com si no em sentira. Fora d'ací li demanaré una cosa).

L'Ajuntament té un palau molt bonic, més bonic que el Mercat Central.

L'Ajuntament, dic, té un palau del que anomene jo arquitectura valenciana; perquè jo m'he ficat al cap que l'arquitectura és la Llotja i l'Hospital de Xàtiva, que és el que es pot dir arquitectura valenciana; és una cosa bizantina perquè és innegable la influència d'Itàlia en la nostra arquitectura.

Vosaltres sabeu que com a restes de l'Exposició queda el Palau Municipal, eixe Palau Municipal on no passa res, on no hi ha cadires; eixa última resta de l'Exposició servix, quan ve algú com jo, per a celebrar una festa. (El laboratori pot col·locar-se en qualsevol altre lloc.)

Allí es pot fer el museu valencià. Un Museu de València, al costat de l'Albereda, envoltat de jardins, on el mateix Baedeker que porten els viatgers diguera: «Vagen a veure el Museu de València, que és molt interessant». I els viatgers que de Barcelona passen a Saragossa i Madrid i ens deixen a València fora, que saberen que hi havia un museu interessant valencià, en el qual havien pres part artistes com Sorolla, Benlliure i altres escriptors com jo, vindrien per curiositat a vore el que ha fet este nucli de valencians ací, per a perpetuar la vida i vindrien de la mateixa Espanya a vore el Museu Valencià perquè resultaria molt interessant.

I este és el local en què podríem començar a fer.

Després hi ha mitjans a l'americana, que jo conec, per a fer diners ràpidament.

Ací cal reunir a tots els empresaris de teatres i de cinema i juramentarlos en nom de València perquè cadascun donara una funció anual benefici del museu de València.

Jo em compromet, allí on estiga, vindre a qualsevol d'eixes funcions per a prendre-hi part.

Jo em compromet a donar una novel·la i tot el que produísca vaja a parar al museu; jo em compromet també, per efecte de les meues aventures pels Estats Units, jo soc amic de tots els grans milionaris i de tots els grans capitals de la terra. Jo conec a Huntington, el gran historiador i amic d'Espanya i també li trauré diners per al museu.

Si València, si l'Ajuntament ens dona el Palau Municipal, que ens el donarà, i tots treballlem plens d'entusiasme, sobretot la joventut, totes estes associacions i sobretot el Centre de Cultura Valenciana que prenguera això sota la seua direcció, podem fer una obra magnífica.

I això seria més bell que quant poguérem escriure sobre el passat de València. Perquè el que s'escriu sobre el passat de València té un valor enorme per a la gent intel·lectual; però este museu nostre tindria la força que té tota representació plàstica perquè interessaria, no solament a persones il·lustrades, sinó a tots els ignorants.

La gent senzilla consideraria el museu de València com una espècie de Partenó perquè guardava totes les glòries de la nostra raça, tot el nostre passat i tot el nostre present artístic.

I acabaré.

Nosaltres tots tenim l'obligació de treballar pel nostre passat perquè no es perda.

Hui en el món hi ha una espècie de pausa en què els pobles que han marxat durant el segle XIX i part del segle XX d'una manera accelerada, amb un afany boig de progrés, galopant, sense vore el que atropellaven i sense vore el que deixaven a l'esquena, després d'eixe gran conflicte de la guerra, després d'eixa conflagració, s'han concentrat en si mateixos, i porten com una espècie de vida interior que els fa mirar cap al passat, no en el que el passat té ja d'insubstituïble, sinó en allò que el passat té d'aprofitable i que mereix que es perpetue pels segles dels segles.

Entre tots els pobles de la terra, nosaltres, València que forma part d'Espanya, que és un component d'Espanya, nosaltres hem de cultivar i sostindre i perpetuar el passat en el que té de més noble.

A nosaltres, com abans vos deia, se'ns odia. Sabeu per què? Perquè l'Amèrica representa el futur, perquè Amèrica és la joventut del món i a Amèrica, des de Califòrnia fins a l'estret de Magallanes, allí on escarben la terra, vulguen o no, ix Espanya. I llavors els homes dels altres països d'Europa que van allà amb l'afany d'apoderar-se d'eixe món, d'Amèrica, es veuen que Espanya els ix a la trobada a tot arreu amb els noms dels conqueridors, amb la mateixa llengua que es parla i llavors ens odien, ens declaren la guerra i ens calumnien davant la història. Però esta tasca serà inútil. Eixos pobles creixen i creixen i són el futur de la humanitat.

Vosaltres heu vist el que ocorre en les grans construccions modernes. Com més alt vol elevar-se un edifici, és necessari fer més profunds els fonaments.

Doncs bé: les nacions d'Amèrica, com més alt puguen i puguen, moltíssim més profunds han de fer els fonaments, i els fonaments som nosaltres, és Espanya, és la nostra història, és la nostra llengua.

Jo, doncs, acabaré, manifestant el meu immens agraïment a la Societat Cultural Valenciana.

He exposat esta idea amb el desig de servir a València, de servir a la cultura artística d'este país i de servir al mateix temps a la noble i il·lustrada Societat que m'ha honrat acollint-me en el seu si.

Estic disposat a treballar per tot quant redunde en benefici de València.

Jo, per desgràcia, per exigències dels meus compromisos, de la meua història, no puc viure sempre ací. Tal vegada algun dia vinga a morir quan em falten les forces. Hui encara tinc una gran activitat que vull dedicar a la propaganda de les grandeses del meu país, i això m'obliga a anar d'un lloc a un altre. No sé on estaré demà.

El meu propòsit l'any pròxim és fer la volta al món. Però allí on estiga hi haurà un valencià, un gran valencià que està disposat a servir al seu país i a fer tot el que pugua per la seua glòria futura i per la seua glòria passada, perquè València siga, si pot ser, la ciutat espanyola de l'art i tal vegada en la literatura i perquè al mateix temps el nostre passat resplendix amb totes les glòries que mereix, com una de les grandeses més grans de la grandesa de la nació espanyola.

He dit.